
**РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА ЯК НОВИЙ ТИП ВІЙНИ
ПОСТМОДЕРНОЇ ДОБИ ТА ЧИННИК ГЛОБАЛЬНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ЛАНДШАФТУ**

Буряченко О. В.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-480-1-8>

ВСТУП

«З цих тривожних часів може з'явитися наша п'ята мета – новий світовий порядок: нова ера – вільна від загрози терору, сильніша у прагненні справедливості і безпечніша у пошуках миру. Епоха, в якій країни світу, Схід і Захід, Північ і Південь, зможуть процвітати та жити у гармонії. Сотні поколінь шукали цей незримий шлях до миру, тоді як тисячі воєн вирували протягом усього людського життя. Сьогодні цей новий світ бореться за народження, світ, зовсім відмінний від того, що ми знали. Світ, у якому верховенство закону витіснить верховенство джунглів. Світ, у якому нації визнають спільну відповідальність за свободу та справедливість. Світ, у якому сильні шанують права слабких. Це бачення, яким я поділився з президентом Горбачовим (президент ССРСР, 1990–1991 рр.) у Гельсінкі. Він та інші лідери європейських країн, країн Перської затоки та усього світу розуміють, що те, як ми впораємося з цією кризою сьогодні, може сформувати майбутнє для майбутніх поколінь», це частина промови George Bush (президент США, 1989–1993 рр.) перед спільним засіданням Конгресу 11 вересня 1990 року, де він описує бачення нового світового порядку за наслідками кризи у Перській затоці¹. Погодимося, це ідеальна концепція світового порядку. Але баченню побудови нового світового порядку проголошеному George Bush не судилося здійснитися, оскільки на початку 1990-х років відбулися події, які стали наслідком тектонічних зрушень і докорінних змін у геополітичних процесах постмодерну. А саме, розпад СРСР, що мало далекосяжні наслідки

---

¹ Address Before a Joint Session of the Congress on the Persian Gulf Crisis and the Federal Budget Deficit. Public Papers. 1990. URL: <https://bush41library.tamu.edu/archives/public-papers/2217>

в міжнародних відносинах, а також, інформаційно-технологічна революція, яку ще називають «ера комп'ютерів» або «інформаційна епоха» в яку людство повною мірою занурилось у 1990-х роках. Ці два процеси від'ємні один від одного зрушили глобальні геополітичні трансформації, зокрема в сфері міжнародної безпеки, що як наслідок вплинуло на зміну воєнних доктрин та військових стратегій провідних країн. Потрібно відмітити, що саме у 1990-і роки в сферу світової політики та міжнародних відносин приходить постмодернізм, намагаючись описати через власні принципи та понятійний апарат, глобальні геополітичні трансформації, які почали відбуватися у світових політичних процесах.

«Інформаційна епоха», яка принесла технічні інновації створила системи зв'язків величезної широти та складності. А правила, норми, звичаї, мова, навіть значення самої мови – усе це стало можливим трансформувати відповідно до будь-якої реальності, яку групи чи окремі особи вирішать визначити. У 1990-их роках сформувалися чіткі обриси нової епохи, яка функціонує зовсім інакше, з новими способами взаємодії та мінливими ідентичностями. Ідентичності можуть множитися в залежності від кількості реальностей, що сприймаються, а інформація може нескінченно відтворюватися, переформовуватись та відтворюватися знову. Як відмічають (E. Cohen, E. Sloan, J. Adams, J. Archilla, D. Ronfelt, E. Cohen, L. Friedman, R. Laird, H. May, M. O'Hanlon, B. Schneider, L. Grinter, K. Thomas та ін.) постмодерний акцент на інформації, мові, використанні символів, традицій, міфів, технік, ефектів і метафор для побудови істин, а також геополітичні трансформації (перехід від біполярного до однополярного світу) – спричинило «революцію у військовій справі» (RMA), яка у 2001 році була перейменована на «військову трансформацію»².

---

² Cohen E. Change and transformation in military affairs. *Military Transformation and Strategy: Revolutions in Military Affairs and Small States* (1st ed.) / Loo, B. (Ed.). Routledge. 2008. P. 12. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203891827> ; Quadrennial Defense Review Report. US Department of Defense. Historical Office Office of the Secretary of Defense. URL: <https://history.defense.gov/Historical-Sources/Quadrennial-Defense-Review/>; Adamsky D. The culture of military innovation. Stanford / Stanford University Press. 2010. 248 p.; Sloan E. *Revolution in Military Affairs: Implications for Canada and NATO*, McGill-Queen's University Press. Canada. 2002. URL: <https://coilink.org/20.500.12592/1kjn1n>; Adams J. *The next world war: computers are the weapon and the front line is everywhere*. Publisher: Simon & Schuster. 2001. 368 p.; Cohen E. A revolution in warfare. *Foreign Affairs*. URL: <https://www.comw.org/rma/fulltext/9603cohen.pdf>; Laird R., Mey H. *The Revolution in Military Affairs: allied perspectives*. Washington DC: National Defense University Institute for National Strategic Studies. 1999. 112 p. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/23633/mcnair60.pdf>; O'Hanlon M. *Technological Change and the Future of Warfare*. Brookings Institution

Трансформація світових політичних процесів 1990-их років і інформаційно-технологічна революція як наслідок призвели до кардинальних змін геополітичного ландшафту, який існував до 2014 року і формував міжнародну повістку. Але «вторгнення Росії в Україну у 2014 році та подальше повномасштабне вторгнення у лютому 2022 року вплинуло на сьогоднішню глобальну обстановку, яка принципово відрізняється від усього, що було в минулому, навіть у найскладніші дні Холодної війни, – як зазначається у Заключному звіті Комісії Конгресу зі стратегічної позиції Сполучених Штатів, – що кардинально змінило геополітичний ландшафт»³. На тому, що «світ переживає переломний момент спричинений агресивною війною Росії проти України», зауважив Olaf Scholz (Федеральний канцлер Німеччини, 2021 – по н.ч.)⁴.

Так, кожна епоха має свої війни та свої форми ведення війни але не кожна війна стає «переломним моментом» зміни епох. Війна, яка змусила держави, союзи, військово-політичні блоки переглянути: стратегічні позиції, воєнні доктрини, військові стратегії, стратегії національної безпеки.

Враховуючи ряд досліджень, які були присвячені постмодерним війнам (новим військовим технологіям, прогнозам щодо майбутнього війни, ролі впливу інформаційного простору, мережевим підходам, задіянням непрямих і прихованих дій нових технологій тощо) та оцінці світової політики і міжнародних відносин постмодерну, автор зауважує, *що російсько-українська війна, це новий тип війни постмодерної доби, яка стала чинником глобальних трансформацій геополітичного ландшафту*. Для об'єктивності розуміння такого твердження автор ставить за мету ґрунтовно дослідити зауважене питання. Також, автор ставить за мету проаналізувати російсько-українську війну в контексті впливу на міжнародну систему безпеки.

Press. 2011. 224 p.; Schneider B., Grinter L. Battlefield of the future: 21st century warfare issues. Air War College Studies in National Security. 3. 1995. 288 p. URL: https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/AUPress/Books/B_0064_SCHNEIDER_GRIINTER_BATTLEFIELD_FUTURE.pdf; Thomas K. The Revolution in Military Affairs: Warfare in the Information Age. Australian Defence Studies Centre. 1997. 203 p. ; Toffler A., Toffler H. War and Anti-war: Survival at the Dawn of the 21st Century. Little Brown. 1993. 302 p.

³ Report of the Commission on the National Defense Strategy / National Security Research Division. 2024. URL: <https://www.rand.org/nsrd/projects/NDS-commission.html>

⁴ Scholz O. The Global Zeitenwende. How to Avoid a New Cold War in a Multipolar Era. *Foreign Affairs*. 2023. URL: <https://www.foreignaffairs.com/germany/olaf-scholz-global-zeitenwende-how-avoid-new-cold-war>

1. Основні теоретичні та практичні положення війни постмодерної доби

В дослідженнях постмодерної війни XXI століття її описують як поєднання традиційних і сучасних, непрямих і прямих, регулярних і нерегулярних, симетричних та асиметричних, військових та цивільних компонентів, дотримуючись постмодерного девізу «все дозволено», і те, що постмодерна війна кидає серйозний виклик тому, як ми концептуалізуємо і фактично ведемо війну в епоху високих технологій та геополітичних трансформацій⁵. G. Lucas, звертає увагу, що «феномен постмодерної війни порушує безліч питань, які включають політичні, теоретичні, концептуальні, правові, етичні та практичні аспекти»⁶.

Відмітимо, хоча «постмодерн» є дуже складним і суперечливим терміном, і застосовується до різних сфер. Існує достатньо системних подібностей між різними описами постмодерних явищ в таких різних областях, як мистецтво, література, економіка, філософія та війна. Як зауважує С. Gray, «особливо для постмодерності це стосується інформації. Як зброя, як міф, як метафора, як множник сили, як перевага, як фактор і як актив, інформація (і її слуги – комп'ютери для її обробки, мультимедіа для її поширення, системи для її представлення) стала центральним знаком постмодерності. У війні інформація (яку називають часто – розвідка) завжди була важливою. Тепер вона є найважливішим військовим фактором, але все ж далеко не єдиним»⁷. Висновки С. Gray, є логічними, враховуючи, що інформація, дійсно є не єдиним компонентом постмодерної війни.

Цікаве обґрунтування, на нашу думку, елементів постмодерної війни надає Ehrhart N., опираючись на наукові дослідження, воєнні доктрини та практики ведення війни. Хоча виділені Н. Ehrhart не претендують на повноту але вони відрізняються від інших позицій тим, що описують «сіру зону» (кордони між миром і війною) постмодерної війни. Він виділяє чотири взаємопов'язані елементи:

Першим елементом Н. Ehrhart виділяє – інформацію, яку вважає основною сировиною глобального інформаційного суспільства. Про яку D. Romfeldt, зауважує, що це не просто множник сили,

---

⁵ Coker C. Post-modern war. *The RUSI Journal*. № 143(3). 1998. P. 7–14. URL: <https://doi.org/10.1080/03071849808446260> ; Fry R. End of the continental century. *The RUSI Journal*, № 143(3). 1998. P. 15–18. URL: <https://doi.org/10.1080/03071849808446261> ; Patel A. Fifth-Generation Warfare and the Definitions of Peace. *The Journal of Intelligence, Conflict, and Warfare*. № 2(2). 2021. P. 15–28. <https://doi.org/10.21810/jicw.v2i2.1061>

⁶ Lucas G. Postmodern War. *Journal of Military Ethics*. 2010. № 9(4). P. 289–298.

⁷ Gray C. Postmodern War: The New Politics of Conflict (1st ed.). 1997. 288 p.

а і «модифікатор сили»⁸; К. Dickson же звертає увагу, що «пост-модерністське розуміння влади визначається тим, скільки інформації контролюється для визначення та формування того, що відомо»⁹. Другим важливим елементом постмодерної війни Ehrhart Н. виділяє тенденцію до гнучких мереж та поєднання інструментів, засобів та методів. Третій елемент постмодерної війни – це використання непрямих та/або прихованих підходів, або, висловлюючись постмодерною мовою, взаємодія видимості та реальності. Звернення до місцевих партнерів, довірених осіб є важливим аспектом цього елемента, відмічає Ehrhart. Він наводить приклад, що потенційними довіреними особами можуть виступати приватні охоронні та військові компанії, місцеві сили безпеки та неурядові організації. Іншим аспектом непрямих дій, як він зауважує, є підривна діяльність, наприклад спроба підірвати легітимність уряду. Отож, підсумовує Ehrhart, з одного боку, сучасні інформаційні та комунікаційні технології забезпечують високий рівень прозорості. З іншого боку, існує зростаючий діапазон можливостей для непрямих та таємних операцій, що змінюють якість ведення війни. Четвертий основний елемент, який він виділяє – це суміш або комбінація традиційних та нових технологій. До прикладу, комплекс C4ISTAR поєднує в собі системи управління, зв'язку та обчислювальної техніки з системами розвідки, огляду, розвідки та виявлення цілей. Також Ehrhart звертає увагу на оборонну та наступальну кібердіяльність, яка є ще одним засобом ведення війни, і важливим аспектом постмодерної війни. Оскільки ініціатор кібератаки не може бути точно ідентифікований, ця область бойових дій є ідеальним полем для таємних операцій на відстані. Винуватих в кібератаках практично неможливо ідентифікувати. Вони не використовують кінетичну енергію, але можуть завдати великої шкоди і тому сприймаються як «нефізична форма війни»¹⁰.

Зазначимо, різне поєднання зауважених елементів сприяють зміні ведення війни на всіх рівнях впливу і відкривають нові форми втручання. У своїх дослідженнях Н. Ehrhart слушно задається питанням – чи взагалі підходить поняття війни для певних видів дій у «сірій

---

⁸ Romfeldt D. The Zapatista Social Netwar in Mexico. *Santa Monica, CA: RAND Corporation*. 1998. P. 131. URL: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/1998/

⁹ Dickson K. War in (Another) New Context: Postmodernism. *Journal of Conflict Studies*. № 24. 2. 2006. URL: <https://journals.lib.unb.ca/index.php/JCS/article/view/203/345>

¹⁰ Ehrhart H. Postmodern warfare and the blurred boundaries between war and peace. *Defense & Security Analysis*. 2017. № 33(3). P. 263–275. view p. 272.

зоні». За Clausewitz, війна «є актом насильства, спрямованим на те, щоб змусити нашого супротивника виконати нашу волю»¹¹. Але коли справді починається цей акт насильства? Не кожен акт застосування насильства державою є війною. Отже, коли починається постмодерністська війна і які загальні характеристики різних її форм? Інформаційний рівень конфлікту досі навряд чи знає реальні межі. Той факт, зауважує Singer, що досі нерегульована кіберсфера перетворилася на нове поле конфлікту, підтверджує припущення, що форми постмодерну війни розвиваються¹². Географічні та нормативні обмеження все більше розмиваються, а нові технології озброєння відкривають нові горизонти. Розширення «сірої зони», як вірно звертає увагу Н. Ehrhart, може призвести до ще більшої нестабільності, провокуючи превентивні або попереджувальні дії у відповідь, тим самим запускаючи спіраль ескалації. Ширша «сіра зона» надає більше можливостей для політичного маневру та можливість розмивати власну відповідальність. Причиною тенденції до постмодерної війни, як відмічає Н. Ehrhart, і нинішня реальність воєнних конфліктів, які множаться в геометричній прогресії, є тому підтвердженням, що авторитарні режими і недержавні актори також звернулися до постмодерної війни по різному використовуючи її елементи. Тому ця тенденція, він акцентує увагу, «є глобальним і структурним феноменом ...»¹³.

Звернемо увагу на ще один цікавий інструмент постмодерної війни про який зауважує S. Carvin. Carvin пропонує використовувати призму культури, щоб поставити питання про спосіб ведення війни. Він пропонує культуру розуміти як «набір інструментів». Перевага цього підходу, як відмічає Carvin, який концептуалізував A. Swindler, полягає в тому, що культура складається з «символів, історій, ритуалів та світоглядів», з яких актори обирають знайомі шляхи, які застосовуються по-новому для вирішення нових проблем. На основі цього набору інструментів формуються «стратегії дій» – стала послідовність дій в часі. Таким чином, культура не визначає мети дії, натомість вона надає компоненти, які використовуються для побудови стратегій дії. І вона допомагає пояснити, чому ці стратегії можуть продовжувати існувати ще довго після того, як цінності, що їх колись сформували, відійшли в минуле або еволюціонували¹⁴. T. Farrell,

¹¹ Clausewitz C. *On War*. London: Penguin Books. 1982. P.101. 402 p. view p. 101.

¹² Singer P., Friedman A. *Cybersecurity and Cyberwar: What Everyone Needs to Know*. New York. 2014. URL: <http://dx.doi.org/10.1093/wentk/9780199918096.001.0001>

¹³ Ehrhart H. *Postmodern warfare and the blurred boundaries between war and peace*. *Defense & Security Analysis*. 2017. № 33(3). P. 263–275. view p. 272.

¹⁴ Carvin S. *How not to war*. *International Affairs*. Volume 98, Issue 5. 2022. P. 1695–1716. URL: <https://academic.oup.com/ia/article/98/5/1695/6686651?login=false>

значає, що військова діяльність формується культурою, яка діє на багатьох рівнях – організаційному, національному, регіональному та міжнародному¹⁵. Цей інструмент постмодерної війни звертає нашу увагу тим, що, на нашу думку, був застосований Росією при формуванні міфологеми про Радянський Союз.

Отже, ми можемо зробити наступні висновки – проблема та небезпека постмодерної війни в тому, що її важко передбачити через її складність, оскільки вона охоплює і націлена на політичний, військовий, економічний, соціальний, інформаційний простір тощо. Але, іронія постмодерної війни, також в тому, що заходи, спрямовані на управління та зменшення ризиків, можуть призвести до протилежного: більших руйнувань і триваліших конфліктів. І якщо Clausewitz, зазначав, що «кожна епоха має свій власний вид війни, свої власні обмежувальні умови і свої власні особливі упередження» то як влучно відмічає G. Lucas: «Наша епоха – це епоха «нерегулярної» або нетрадиційної війни, поряд із так званою революцією у військовій справі (RMA) та новими військовими технологіями, які її супроводжують»¹⁶. Ємне розуміння та, на нашу думку, хоч і неординарне але яке відображає філософію і сутність постмодерної війни представив С. Грау у своїй книзі «Постмодерна війна: нова політика конфлікту» де він зауважував, що «Постмодерна війна підвела нас до краю прірви. Або ми станемо свідками загибелі людства, або ж піднінемося над війною і створимо світ без насильства»¹⁷.

Враховуючи аналіз елементів та методів постмодерної війни, а також твердження С. Gray ми можемо допустити, що російсько-українська війна, стала чинником трансформацій сфери безпеки на міжнародному, регіональному та національному рівнях.

2. Аналіз постмодерного типу російсько-української війни та її вплив на зміну геополітичного ландшафту та на архітектуру світової системи безпеки

Для об'єктивного аналізу російсько-української війни як нового типу війни постмодерну звернемося до ретроспективи періоду розпаду Варшавського договору та Радянського Союзу де вся західна спільнота була впевнена, що ось-ось настане мир. Яскравим зображенням духу європейської політики того періоду є опис О. Scholz у статті «The Global Zeitenwende. How to Avoid a New Cold War in a Multipolar

---

¹⁵ Farrell T. Strategic Culture and American Empire. *SAIS REVIEW*. P. 4. 2005. URL: https://www.academia.edu/301521/Strategic_Culture_and_American_Empire

¹⁶ Lucas G. Postmodern War. *Journal of Military Ethics*. 2010. № 9(4). P. 289–298.

¹⁷ Gray C. Postmodern War: The New Politics of Conflict (1st ed.). 1997. 288 p.

Ера» де він зауважує, що «для більшої частини світу три десятиліття після падіння «залізної завіси» були періодом відносного миру і процвітання. В 1990-ті роки здавалося, що нарешті встановився більш стійкий світовий порядок. Колишні члени Варшавського договору вирішили стати союзниками в рамках Організації Північноатлантичного договору (НАТО) і вступити до ЄС. Європа (...) більше не здавалася безпідставною надією. У цю нову епоху вбачалося можливим, що Росія зможе стати партнером Заходу, а не противником, яким був Радянський Союз. У результаті більшість європейських країн скоротили свої армії і скоротили оборонні бюджети. Для Німеччини логіка здавалася простою: навіщо утримувати великі військові сили чисельністю близько 500 000 солдатів, якщо всі наші сусіди є нашими друзями або партнерами?»¹⁸. Потрібно відмітити, що така ейфорія щодо закінчення епохи домінування Радянського Союзу на Європейському континенті дійсно вплинула на стратегію Європейського союзу і НАТО. Фокус європейської політики безпеки та оборони був зміщений на інші напрямки, в основному економічні. НАТО змістило свій акцент на війну на Балканах, на наслідки терористичних атак 11 вересня 2001 року. Але разом з тим, потрібно зауважити, як стверджує С. Gray у своїй книзі «Postmodern War: The New Politics of Conflict», Сполучені Штати розглядали розпад Радянського Союзу і слабку Росію як зелене світло для нових військових авантур або навіть нових офіційних декларацій про рах Americana. У лютому 1992 року із-за витоку документів Пентагону стало відомо, що Мініборони планувало стратегію, спрямовану на те, щоб не допустити можливості жодній іншій державі навіть відігравати регіональну роль у світових процесах. Як було зауважено в документах – однополюсний світ виправдовує витрати в 6 трильйонів доларів на збройні сили США, в результаті чого вони залишаться з 1,6 мільйонами солдатів і безпрецедентним світовим військовим домінуванням домінування¹⁹.

Також, потрібно відмітити, що ряд об'єктивних і суб'єктивних позицій країн Західного блоку після розпаду Варшавського договору та Радянського Союзу вплинули на прийняття рішень відносно Росії, які з часом стали доленосними. Так, із-за їх мовчазної згоди Росія була введена до складу постійних членів Ради Безпеки ООН на місце

---

¹⁸ Scholz O. The Global Zeitenwende. How to Avoid a New Cold War in a Multipolar Era. *Foreign Affairs*. 2023. URL: <https://www.foreignaffairs.com/germany/olaf-scholz-global-zeitenwende-how-avoid-new-cold-war>

¹⁹ Gray C. *Postmodern War: The New Politics of Conflict* (1st ed.). 1997. 288 p.

Радянського Союзу²⁰. Із-за безкомпромісної позиції США ядерні арсенали пострадянських країн (України, Білорусі, Казахстану) були передані Росії. Зауважимо, на сьогодні Росія володіє самим великим ядерним арсеналом (5977 ядерних боеголовок). Росія стала стратегічним партнером НАТО, що як наслідок у 2002 році була створена Рада Росія – НАТО для роботи з питань безпеки та спільних проєктів. Росія стала стратегічним партнером США щодо питань роззброєння та безпеки. Вона була запрошена до клубу «великої сімки». Тобто на час початку військової фази російсько-української війни (2014 рік) Росія була членом «клубу акторів», які впливали на світові політичні процеси. Вона рахувала себе великим геополітичним гравцем, до речі і не без позиції США, як лідера постбіполярної епохи.

Повернемося до питання російсько-української як постмодерної війни. Не без підстав нами було зазначено, що саме початок військової фази російсько-української війни відбувся у 2014 році, оскільки російсько-українська війна це постмодерна війна то її «сіра зона» про яку зазначав Н. Ehrhart не дає можливості визначити початок цієї війни. Враховуючи, той факт, що Росія застосувала проти України концепцію «гібридної» війни, яка багато в чому є унікальною зі структурно-функціонального погляду (тобто, за формою вона «гібридна», а за змістом – «асиметрична»). Приведемо тлумачення поняття «гібридна» війна. Це особливий тип збройного конфлікту, в якому бойовим діям відведена другорядна роль. Мета «гібридної» війни полягає у нав'язуванні противнику волі шляхом застосування різних видів сили. При цьому бойові дії відіграють допоміжну роль в ослабленні противника, будучи лише каталізатором дестабілізаційних процесів, попередньо запущених за допомогою економічних, політичних, інформаційних та інших методів²¹. Так, кожен конкретний застосований елемент «гібридної» війни Росією проти України не новий по суті і використовувався майже в усіх війнах постмодерну, однак унікальними є узгодженість і взаємозв'язок цих елементів, динамічність та гнучкість їх застосування, а також зростання ваги інформаційного чинника. Причому інформаційний чинник в окремих випадках стає самостійним складником і виявляється не менш важливим, ніж військовий. Елементи гібридної війни, які Росія застосовує в Україні не є росій-

---

²⁰ Буряченко О. Російсько-українська війна як фактор порушення та еволюції світової безпекової рівноваги. *Politicus*. 2023. Випуск 2. С. 75. URL: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-2.11>

²¹ Центр Разумкова. «Гібридна» війна Росії – виклик і загроза для Європи. 2016. https://razumkov.org.ua/images/Material_Conference/2016_12_14/GIBRID-WAR-FINAL-1-1.pdf

ським ноу-хау, проте саме на українському напрямку російський режим використовує майже весь арсенал гібридних елементів, від прямої збройної агресії до комплексу економічних, енергетичних, інформаційних та інших засобів розхитування країни зсередини. До прикладу, таких як – інформаційні диверсії, шпигунство, експорт корупції, дискредитація державних структур, підтримка деструктивних сил.

Також, звернемо увагу на російсько-українську війну через призму культури (теорія S. Carvin, яка була наведена вище), про що ми зауважували раніше. Російське керівництво обрало шлях створення та культивування міфологеми Радянського Союзу і задіяло його як інструмент побудови стратегії дії для створення благодатного ґрунту для розхитування України зсередини та впровадження своїх наративів через своїх агентів впливу.

Застосування Росією у війні проти України гібридних методів (інформаційний, технологічний, кібератаки, мережа агентів впливу тощо) і повноцінне застосування традиційних методів війни ХХ століття (зміщення ліній фронту танків та військ, міські атаки, боротьба за панування в повітрі та за лінії постачання, мобілізація військ, виробництво зброї тощо) дозволяє нам стверджувати, що російсько-українська війна, навіть з цієї точки зору, є новим типом постмодерної війни. «Найчіткіше, – як зауважує В. Горбулін, характер нового типу війни продемонстрували спочатку анексія Росією навесні 2014 р. території Автономної Республіки Крим, а потім – підтримка місцевих радикальних елементів та вторгнення російських підрозділів до східних областей України, а потім повномасштабне вторгнення російської армії на територію України у лютому 2022 року коли війна переросла у фазу відкритої збройної агресії з боку Росії»²². Також, відмітимо, політичний аспект цієї війни. Це війна різних режимів, а саме України, яка сповідує демократичні цінності та Росії, яка перетворилася не просто на авторитарну державу, а з елементами тоталітаризму. Додатково зауважимо, що з часів Другої світової війни це вперше коли стороною конфлікту (агресором) є ядерна країна, постійний член РБ ООН і до того ж гарант безпеки країни проти якої скоєна агресія (Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (Будапештський меморандум), що впливає на вирішення цього конфлікту. Отже, враховуючи ряд наведених факторів ми можемо ґрунтовно зазначити, що ця війна є унікальна і буквально безпрецедентна.

---

²² Горбулін В. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу. *Дзеркало тижня*. 23 січня, 2015. URL: https://zn.ua/ukr/internal/gibridna-viyna-yak-klyuchoviy-instrument-rosiyskoyi-geostrategiyi-revanshu_.html

Зауважимо, постмодерна доба знала немало війн (Війна в Перській затоці, чеченська війна, косовська війна, війна в Іраку, в Афганістані, в Сирії, російсько-грузинська війна, війна на Близькому Сході тощо) але саме російсько-українська війна стала тригером глобальних трансформацій. І як зазначається у Заключному звіті Комісії Конгресу зі стратегічної позиції Сполучених Штатів стала чинником «кардинальної зміни геополітичного ландшафту»²³. «Жорстокий напад Росії на Україну в лютому 2022 року – як відмічає О. Scholz – ознаменував початок принципово нової реальності: повернення імперіалізму в Європу». Він також акцентує увагу, що «наслідки російської війни зачіпають не тільки Україну. Коли Путін віддав наказ про напад, він зруйнував європейську та міжнародну архітектуру миру, яка створювалася десятиліттями. (...) Росія проігнорувала найважливіші принципи міжнародного права, закріплені в Статуті ООН... . (...) Подібно до імперської держави, Росія зараз намагається силою зрушити кордони і знову розділити світ на блоки і сфери впливу»²⁴.

Відправною точкою заявлених амбіцій Росії ми можемо рахувати виступ Путіна на Мюнхенській конференції з безпеки, у лютому 2007 року, де він розкритикував однополярність світу, політику США і НАТО щодо Росії. Наведемо деякі наративи його промови: «Для сучасного світу однополярна модель не тільки неприйнятна, але і взагалі неможлива. (...) Окремі норми, ледь не вся система права однієї держави, передусім, звичайно, Сполучених Штатів, переступила свої національні кордони в усіх сферах: і в економіці, і в політиці, і в гуманітарній сфері та нав'язується іншим державам. (...) Росія – країна з більш ніж тисячолітньою історією, і практично завжди вона користувалася привілеєм проводити незалежну зовнішню політику. Ми не збираємося зраджувати цій традиції і сьогодні»²⁵. Мюнхенську промову Путіна назвали оголошенням другої «холодної війни». Невдовзі російське керівництво від слів перейшло до справ – у 2008 році в Грузії, у 2014 році Росія окупувала та анексувала Крим, а також розмістила свої війська на сході України, що стало кричущим порушенням міжнародного права. 2022 року розпочала повномасштабне вторгнення в Україну. Захопила українські АЕС (Чорно-

---

²³ Report of the Commission on the National Defense Strategy / National Security Research Division. 2024. URL: <https://www.rand.org/nsrd/projects/NDS-commission.html>

²⁴ Scholz O. The Global Zeitenwende. How to Avoid a New Cold War in a Multipolar Era. *Foreign Affairs*. 2023. URL: <https://www.foreignaffairs.com/germany/olaf-scholz-global-zeitenwende-how-avoid-new-cold-war>

²⁵ Putin's Prepared Remarks at 43rd Munich Conference on Security Policy. *Transcript. The Washington Post*. 2007. URL: <https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/02/12/AR2007021200555.html>

бильська АЕС, Запорізька АЕС, яка є найбільшою АЕС в Європі), чим порушила відразу три міжнародні конвенції: Про боротьбу з актами ядерного тероризму, Про фізичний захист ядерних матеріалів, Про боротьбу із захопленням заручників. Вийшла з договорів про контроль над озброєннями. У 2020 році Росія внесла поправки до Конституції де закріпила пріоритет Конституції над рішеннями міжнародних організацій і судів – «рішення міждержавних органів, прийняті на підставі положень міжнародних договорів РФ в їх тлумаченні, що суперечить Конституції РФ, не підлягають виконанню в РФ». Поправки також були внесені до Цивільного кодексу РФ, Арбітражного процесуального кодексу РФ, Цивільного процесуального кодексу РФ, Кодексу адміністративного судочинства РФ, Кримінально-процесуального кодексу РФ, а також більш, ніж сто галузевих законів. Загалом внесені зміни ставлять чинне законодавство РФ вище міжнародного права, і вводять поняття про неприпустимість застосування правил міжнародних договорів в їх тлумаченні, що суперечить Основному закону. Отже, Росія своїми діями порушила всі можливі норми міжнародного права, що тримали архітектуру світової системи безпеки.

Постає цілком логічне питання, коли держава проводить таку агресивну політику то повинна бути відповідна відповідь світового товариства і особливо міжнародних інституцій (ООН, РБ ООН тощо) на які була покладена відповідальність щодо забезпечення миру і безпеки після найжахливішої катастрофи ХХ сторіччя – Другої світової війни. Отже, яка була дана відповідь Росії по упередженню цієї війни, оскільки її неминучість була прогнозована J. Mearsheimer ще у 1993 на тлі ядерного роззброєння України, який звертав увагу, що «війна між Росією та Україною була б катастрофою. Війни великих держав дуже дорогі й небезпечні, вони призводять до масових людських жертв і хаосу у всьому світі, і поширюються на інші країни. Імовірний результат цієї війни – завоювання Росією України – завдасть шкоди перспективам миру у всій Європі»²⁶. На жаль, потрібно констатувати, що ніяких ґрунтовних висновків у відношенні Росії після резонансного виступу Путіна на Мюнхенській конференції з безпеки не було зроблено. Навіть після 2014 року, за наслідками початку військової фази війни Росії проти України, хоча на Росію і були накладені певні санкції але вони не призвели до завершення агресивних дій Росії проти України. За наслідками повномасштабного вторгнення в Україну 2022 року було прийнято ряд резолюцій ГА ООН, ЄС, НАТО,

---

²⁶ Mearsheimer J. The Case for a Ukrainian Nuclear Deterrent. *Foreign Affairs*, Vol. 72, No. 3. 1993. P. 50–66. URL: <https://www.mearsheimer.com/wp-content/uploads/2019/07/Mearsheimer-Case-for-Ukrainian-Nuclear-Deterrent.pdf>

іншими міжнародними організаціями та країнами Західного блоку. На Росію накладена велика кількість санкцій різного спрямування але це не заважає їй продовжувати агресію проти України додаючи до своєї риторики, політику ядерного шантажу.

Міжнародна система безпеки, яка напрацьовувалася і впроваджувалася світовим товариством за наслідками Другої світової війни не спромоглася дати відповідь на агресивні дії Росії навіть розуміючи, що це призведе до виникнення найгострішої безпекової кризи у Європі з часів Другої світової війни. І, що як наслідок, зумовило серйозне переосмислення концептуальних підходів щодо перспектив гарантування безпеки та оборони Європейського континенту, розробки нових пріоритетів та підходів до реалізації зовнішньої політики. В геополітиці відбулося перегрупування – зміна альянсів. Як зауважено у дослідженні Національного інституту стратегічних досліджень: «Велика війна, що почалася після восьми років тліючого конфлікту, спричинила появу трьох груп держав: які підтримали Україну; які стали на бік Росії; які не приєдналися до якоїсь із перших двох груп, прагнучи мінімізувати ризики»²⁷.

Чим далі продовжується російсько-українська війна ти більше ми спостерігаємо поляризацію геополітичного ландшафту. І не дарма лідери Європейського Союзу задаються питанням, як їм європейцям, як Європейському Союзу існувати як незалежному гравцю у дедалі більш багатополярному світі? Відповідь на це питання складна, оскільки геополітичний ландшафт перебуває в процесі трансформації, яка продовжується. До того ж, дуже тривожним сигналом став Звіт Комісії з питань Національної оборонної стратегії США (опублікований 29 липня 2024 року), який присвячений питанню загрози глобального конфлікту проти союзу Китаю, РФ, КНДР та Ірану. В Звіті Комісія зазначає, що «Сполучені Штати стикаються з найскладнішим глобальним середовищем із найсерйознішими наслідками з часів закінчення холодної війни. Тенденції погіршуються, а не покращуються». Комісія звертає увагу, що США пізно зрозуміли загрозу з боку Росії та зростаючу силу Китаю. І на думку Комісії, зараз настав час для термінових і серйозних змін²⁸. Також, хвилювання світового товариства викликав Заключний звіт Комісії Конгресу США (опублікований в жовтні 2023 року), який повністю змінює політичну риторичу

---

²⁷ Національний інститут стратегічних досліджень. Як війна Росії проти України змінила світ. 2023. <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/yak-viyna-rosiyi-protiv-ukrayiny-zminylo-svit>

²⁸ Report of the Commission on the National Defense Strategy / National Security Research Division. 2024. URL: <https://www.rand.org/nsrd/projects/NDS-commission.htm>

та міжнародний контекст стратегії стримування та обмеження ядерної зброї. Рекомендації Комісії у цьому звіті, на нашу думку, можуть мати від’ємні наслідки, оскільки ігнорується ймовірність гонки озброєння США з РФ та Китаєм, що як наслідок, може привести до циклічності гонки озброєнь²⁹. Підтвердженням таких застережень є звіт Стокгольмського міжнародного інституту дослідження проблем миру (SIPRI). В якому він наводить наступні дані: дев’ять країн – США, Росія, Велика Британія, Франція, Китай, Індія, Пакистан, КНДР та Ізраїль – продовжують модернізувати свій ядерний арсенал, водночас спостерігається зростання кількості ядерних боєголовок у стані боєготовності. Із наявних у світі 12 121 ядерних боєголовок станом на січень 2024-го близько 9 585 перебували в боєготовності. Близько 3 904 з них на той момент були розгорнуті на ракетах або повітряних суднах (на 60 більше, ніж у січні 2023-го). Близько 2 100 із розгорнутих боєголовок були в стані підвищеної бойової готовності на балістичних ракетах. SIPRI також стверджує, що, ймовірно, вперше в стан підвищеної бойової готовності свої боєголовки привів Китай, а Індія, Пакистан і КНДР працюють над оснащенням балістичних ракет одразу декількома боєголовками, що, ймовірно, призведе до зростання кількості оперативно розгорнутих ядерних боєголовок³⁰.

Отже, враховуючи аналіз нинішньої міжнародної системи безпеки можемо ґрунтовно зауважити. Такий «геополітичний шторм», який зараз відбувається в світових політичних процесах, як ми вже можемо констатувати, за наслідками розпочатої війни Росії проти України, має віддалену в часі причину. А саме коли за наслідками розпаду Радянського Союзу, як було більш детально нами зауважено раніше, саме Росія була обрана Західним світом як партнер на пострадянській території впливу. Західні аналітичні центри не прорахували імперські амбіції Росії, які спричинили турбулентність в геополітичному ландшафті і дали поштовх до появи або відновлення нових країн, включаючи економічно сильного, політично впевненого гравця як Китай, відновлення позицій Ірану, поява на політичній арені після багатьох років ізоляції – КНДР та інших суб’єктів міжнародних відносин, які не задоволені політикою США і Західним блоком. Також, послаблення США як лідера постбіполярної епохи, який, на жаль, сьогодні не в змозі

---

²⁹ Бураченко О. Вплив наслідків російсько-української війни на глобальний ядерний порядок. *Politicus*. Випуск 4. 2023. С. 126. URL: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-4.19>

³⁰ States invest in nuclear arsenals as geopolitical relations deteriorate. World nuclear forces. *SIPRI*. 2024. URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/2024-06/yb24_summary_en_2_1.pdf

транслювати цілі і сенси (як політичні, так і економічні) всьому світу, конструювати їх як великий «геополітичний наратив», до прикладу як рах Амерісана, а Європейський Союз виявився заручником власної структурної слабкості, що суттєво стримує його традиційну зброю – «м'яку силу», додатково підтверджує, що світ переходить в нову стадію – багатоплярний світ. Де різні країни та моделі правління змагаються за владу та вплив, точніше за зони впливу де світ може поділитися на блоки великих держав і васальних держав.

Також, потрібно зазначити, що нинішня система міжнародної безпеки не може забезпечити мир. Організація Об'єднаних Націй за своєю суттю є відображенням світового порядку, а нині світового порядку немає. Організація може бути ефективною лише у тому випадку, якщо її члени готові діяти спільно. Але на прикладі російсько-української війни ми не бачимо зусиль до спільних дій ні зі сторони країн-членів, на зі сторони членів РБ ООН. Можемо стверджувати, що міжнародна система безпеки переживає велику кризу. В тій парадигмі в якій вона існує – вона себе вичерпала. Ми ґрунтовно та об'єктивно зазначаємо, основуючись на проведених дослідженнях, що міжнародна система безпеки потребує кардинальних змін. В нинішньому стані вона не може забезпечити вирішення конфліктів, які виникають на геополітичній мапі, оскільки її цілі, смисли та дії залишилися на рівні вирішення конфліктів ХХ сторіччя. Міжнародна система безпеки не витримала швидкість технологічних змін і трансформацій, які самі по собі експоненціальні. А головне, вона була не готова до приходу постмодерну в міжнародні відносини, а особливо в основну її практичної галузі – дипломатію, що ознаменувалося до прикладу «ситуативними альянсами», «змінної геометрії» відносин, інтересів, цілей тощо.

ВИСНОВКИ

За наслідками проведеного дослідження можемо зробити наступні висновки. В епоху постмодерних війн, які пройшли велику трансформацію у ХХІ сторіччі, перед нами постало розумінням, що із-за розширення «сірих зон» постмодерної війни ми не можемо прогнозувати початок війни, що впливає на прийняття превентивних заходів. Також невизначеність початку війни розмиває відповідальність агресора. Приклад тому російсько-українська війна, оскільки, по-перше, ми не можемо дати чіткої відповіді коли Росія дійсно розпочала війну проти України. Ми можемо бачити тільки початок військової фази, оскільки він наявний; по-друге, Росія почала нести відчутну відповідальність за свою агресію проти України тільки після повномасштабного вторгнення.

Також, провівши аналіз складових російсько-української війни, зокрема військової і політичної (методи «гібридної війни», технологічні, мережеві тощо; повноцінне застосування традиційних методів війни ХХ століття (зміщення ліній фронту, танків і військ, міські атаки, боротьба за панування в повітрі та за лінії постачання, мобілізація військ, виробництво зброї тощо); протистояння режимів (демократичний – автократичний); чинник агресора як ядерної країни та постійного члена РБ ООН), отже, весь цей набір факторів дозволяє нам підтвердити нашу гіпотезу, що російсько-українська війна, це новий тип війни постмодерної доби. А також, враховуючи заяви світових акторів, звіти Комісії з питань Національної оборонної стратегії США, Комісії Конгресу США з питань стратегічної позиції США, враховуючи оновлені стратегічні позиції, воєнні доктрини, військові стратегії, стратегії національної безпеки країнами, союзами, блоками за наслідками російсько-української війни ми можемо ґрунтовно зазначити, що ця війна стала чинником глобальних трансформацій геополітичного ландшафту та дестабілізації міжнародної системи світової безпеки, яка будувалася десятиліттями.

Зауважимо, усвідомлення геополітичних змін у світі вимагає не лише політичної мужності, а й певної емоційної готовності. Світовому товариству потрібно прийти до розуміння, що нинішня міжнародна система безпеки не може дати відповіді на конфлікти, які виникають у світі. Вона не може забезпечити світ від війни, оскільки для цього потрібні нові цілі і нові смисли, які б відповідали швидким геополітичним процесам. Геополітична структура світу ускладнюється і на політичній мапі виникають нові центри сили. Світу потрібна нова архітектура світової системи безпеки, яка б дійсно забезпечила світ від глобальної війни про яку останнім часом заявляють світові лідери, міжнародні інституції та лідери думок. Тому дуже важливо світовому товариству нарешті зробити висновки із цієї війни і консолідуватися для напрацювання нової архітектури світової системи безпеки. Враховуючи, що всі концептуальні напрацювання є науковим доробком для наукового товариства важливо проведення наукових досліджень та напрацювання нових концептуальних моделей, які змогли б дати відповідь на таке важливе питання як формування нової глобальної ефективної системи безпеки і наближення країн до її реалізації.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена питанню російсько-української війни як новому типу війни постмодерної доби, яка стала чинником глобальних трансформацій геополітичного ландшафту. Проведене дослідження

дозволяє автору зробити висновки, що проблема та небезпека постмодерної війни в тому, що її важко передбачити через її складність, оскільки вона охоплює і націлена на політичний, військовий, економічний, соціальний, інформаційний простір тощо. Але, іронія постмодерної війни, також в тому, що заходи, спрямовані на управління та зменшення ризиків, можуть призвести до протилежного: більших руйнувань і триваліших конфліктів. Автор зауважує, що в епоху постмодерних війн, які пройшли велику трансформацію у XXI сторіччі, постало розумінням, що із-за розширення «сірих зон» постмодерної війни ми не можемо спрогнозувати початок війни, що впливає на прийняття превентивних заходів. Також невизначеність початку війни розмиває відповідальність агресора.

Література

1. Address Before a Joint Session of the Congress on the Persian Gulf Crisis and the Federal Budget Deficit. Public Papers. 1990. URL: <https://bush41library.tamu.edu/archives/public-papers/2217>
2. Adams J. The next world war: computers are the weapon and the front line is everywhere. Publisher: Simon & Schuster. 2001. 368 p.
3. Adamsky D. The culture of military innovation. Stanford / Stanford University Press. 2010. 248 p.
4. Carvin S. How not to war. *International Affairs*. № 98 Issue 5. 2022. P. 1695–1716. URL: <https://academic.oup.com/ia/article/98/5/1695/6686651?login=false>
5. Coker C. Post-modern war. *The RUSI Journal*. № 143(3). 1998. P. 7–14. URL: <https://doi.org/10.1080/03071849808446260>
6. Cohen E. Change and transformation in military affairs. *Military Transformation and Strategy: Revolutions in Military Affairs and Small States* (1st ed.) / Loo, B. (Ed.). Routledge. 2008. P. 12. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203891827>
7. Cohen E. A revolution in warfare. *Foreign Affairs*. URL: <https://www.comw.org/rma/fulltext/9603cohen.pdf>
8. Clausewitz C. On War. London : Penguin Books. 1982. 402 p.
9. Dickson K. War in (Another) New Context: Postmodernism. *Journal of Conflict Studies*. № 24. 2. 2006. URL: <https://journals.lib.unb.ca/index.php/JCS/article/view/203/345>
10. Ehrhart H. Postmodern warfare and the blurred boundaries between war and peace. *Defense & Security Analysis*. № 33(3). 2017. P. 263–275.
11. Farrell T. Strategic Culture and American Empire. *SAIS REVIEW*. 2005. URL: https://www.academia.edu/301521/Strategic_Culture_and_American_Empire

12. Fry R. End of the continental century. *The RUSI Journal*, № 143(3). 1998. P. 15–18. URL: <https://doi.org/10.1080/03071849808446261>
13. Gray C. *Postmodern War: The New Politics of Conflict* (1st ed.). 1997. 288 p.
14. Laird R., Mey H. *The Revolution in Military Affairs: allied perspectives*. Washington DC: National Defense University Institute for National Strategic Studies. 1999. 112 p. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/23633/mcnair60.pdf>
15. Lucas G. Postmodern War. *Journal of Military Ethics*. 2010. № 9(4). P. 289–298.
16. Mearsheimer J. The Case for a Ukrainian Nuclear Deterrent. *Foreign Affairs*, Vol. 72, No. 3. 1993. P. 50–66. URL: <https://www.mearsheimer.com/wp-content/uploads/2019/07/Mearsheimer-Case-for-Ukrainian-Nuclear-Deterrent.pdf>
17. O'Hanlon M. *Technological Change and the Future of Warfare*. Brookings Institution Press. 2011. 224 p.
18. Patel A. Fifth-Generation Warfare and the Definitions of Peace. *The Journal of Intelligence, Conflict, and Warfare*. № 2(2). 2021. P. 15–28. <https://doi.org/10.21810/jicw.v2i2.1061>
19. Quadrennial Defense Review Report. US Department of Defense. Historical Office Office of the Secretary of Defense. URL: <https://history.defense.gov/Historical-Sources/Quadrennial-Defense-Review/>
20. Putin's Prepared Remarks at 43rd Munich Conference on Security Policy. Transcript. *The Washington Post*. 2007. URL: <https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/02/12/AR2007021200555.html>
21. Report of the Commission on the National Defense Strategy / National Security Research Division. 2024. URL: <https://www.rand.org/nsrd/projects/NDS-commission.html>
22. Romfeldt D. *The Zapatista Social Netwar in Mexico*. Santa Monica, CA: RAND Corporation. 1998. P. 131. URL: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/1998/
23. Scholz O. The Global Zeitenwende. How to Avoid a New Cold War in a Multipolar Era. *Foreign Affairs*. 2023. URL: <https://www.foreignaffairs.com/germany/olaf-scholz-global-zeitenwende-how-avoid-new-cold-war>
24. Schneider B., Grinter L. Battlefield of the future: 21st century warfare issues. *Air War College Studies in National Security*. № 3. 1995. 288 p. URL: https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/AUPress/Books/B_0064_SCHNEIDER_GRINTER_BATTLEFIELD_FUTURE.pdf

25. Singer P., Friedman A. *Cybersecurity and Cyberwar: What Everyone Needs to Know*. New York. 2014. URL: <http://dx.doi.org/10.1093/wentk/9780199918096.001.0001>
26. Sloan E. *Revolution in Military Affairs: Implications for Canada and NATO*, McGill-Queen's University Press. Canada. 2002. URL: <https://coilink.org/20.500.12592/1kijn1n>
27. States invest in nuclear arsenals as geopolitical relations deteriorate. World nuclear forces. SIPRI. 2024. URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/2024-06/yb24_summary_en_2_1.pdf
28. Toffler A., Toffler H. *War and Anti-war: Survival at the Dawn of the 21st Century*. Little, Brown. 1993. 302 p.
29. Thomas K. *The Revolution in Military Affairs: Warfare in the Information Age*. Australian Defence Studies Centre. 1997. 203 p.
30. Буряченко О. Російсько-українська війна як фактор порушення та еволюції світової безпекової рівноваги. (ст. 75). *Politicus*. Випуск 2. 2023. С. 73–83. URL: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-2.11>
31. Буряченко О. Вплив наслідків російсько-української війни на глобальний ядерний порядок. *Politicus*. Випуск 4. 2023. С. 121–131. <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-4.19>
32. Горбулін В. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу. *Дзеркало тижня*. 2015. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/gibridna-viyna-yak-klyuchoviy-instrument-rosiyskoyi-geostrategiyi-revanshu-.html>
33. Національний інститут стратегічних досліджень. Як війна Росії проти України змінила світ. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/yak-viyna-rosiyi-proty-ukrayiny-zminyala-svit>
34. Центр Разумкова. «Гібридна» війна Росії – виклик і загроза для Європи. Київ. 2016. 88 с. URL: https://razumkov.org.ua/images/Material_Conference/2016_12_14/GIBRID-WAR-FINAL-1-1.pdf

Information about the author:

Buriachenko Oleksii Valentynovich,

Ph.D. in Political Science, Associate Professor,
Professor at the Department of International Relations and Strategic
Studies

National Aviation University
1, Liubomyr Huzar Ave., Kyiv, 03058, Ukraine